

Povreda prava na privatnost na portalima u Srbiji: studije slučaja portala Espresso i B92¹

Aleksandra Grigorov²

Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, Srbija

doi: 10.5937/cm15-20143

Sažetak: U ovom radu analizirane su karakteristike i mogućnosti zaštite prava na privatnost na internetskim portalima u Republici Srbiji. U radu je ispitan odnos pomenutog prava sa pravom na slobodno izražavanje. U skladu sa tim, predstavljeni su samoregulatorni dokumenti Republike Srbije u oblasti medija, koji predstavljaju etički standard postupanja novinara: Kodeks novinara Srbije donet 2006. godine i Smernice za primenu Kodeksa novinara Srbije u onlajn okruženju iz 2016. godine, o čijem poštovanju brine Savet za štampu. Istraživanje je zasnovano na analizi slučajeva kršenja prava na privatnost, dostojanstvo i integritet osoba na osnovu uporedne analize medijskog izveštavanja na dva portala (Espresso i B92) tokom dva odvojena monitoringa poštovanja Kodeksa novinara Srbije i Smernica. Prvi monitoring sproveden je u saradnji sa Savetom za štampu od 1. oktobra do 30. novembra 2017. godine, dok je ponovljeni samostalni monitoring sproveden od 1. do 31. marta 2018. kako bi se utvrdilo da li se posle objavljenog izveštaja poboljšalo stanje na dva portala. Analiza je pokazala da je došlo do povrede privatnosti na oba portala, i to najčešće u rubrici Hronika. Privatnost žrtava krši se u većoj meri od privatnosti osumnjičenih. Takođe, uprkos jasnoj tački Kodeksa o potrebi zaštite identiteta maloletnika, bilo je višestrukih povreda privatnosti deteta, ponovo u rubrici Hronika.

Ključne reči: sloboda izražavanja, privatnost, internet, portal, novinarski kodeks, samoregulacija, Espresso, B92

¹ Rad je proistekao iz master rada „Povreda prava na privatnost na portalima u Republici Srbiji iz ugla poštovanja Etičkog kodeksa novinara Srbije – studije slučaja portala Espresso i B92“ koji je odbranjen na Fakultetu političkih nauka u Beogradu.

² Kontakt sa autorkom: alexandrica1305@gmail.com.

1. Uvod

Sloboda izražavanja jedno je od osnovnih ljudskih prava garantovano međunarodnim i domaćim regulatornim i samoregulatornim dokumentima. Svaka ljudska jedinka misli i, shodno tome, uživa subjektivnu, ničim ograničenu slobodu mišljenja. Drugo pitanje je da li je proces mišljenja ispravan ili ne. Sloboda mišljenja čoveku se ne može ukinuti intervencijom spolja. Međutim, čoveku je, kao društvenom biću, neophodno da rezultate svog mišljenja saopštava drugima, zbog toga je ova druga sloboda intersubjektivna i može da naiđe na prepreke. Sloboda čoveka da izražava svoje mišljenje podložna je spoljnim uticajima koji je mogu ograničavati (Radojković, 2004a: 71). Ukratko, sloboda mišljenja ne može biti ograničena jer njome ne ugrožavamo drugog, dok do ograničenja izražavanja tog mišljenja može doći prilikom povrede različitih prava (prava na privatnost, zaštita prava maloletnika, zaštita autorskog prava, govora mržnje). Ovo pravo nije apsolutno pravo i može se ograničiti radi zaštite drugih prava (Loon, 2010: 58). Jedno od prava koje može ograničiti slobodu izražavanja jeste pravo na privatnost kao bitna pretpostavka ostvarivanja lične slobode, autonomije, sigurnosti i identiteta i kao temelj i zaštita individualnih sloboda (Žaket, 2007: 251).

Za prvi tekst o građanskim slobodama, slobodi izražavanja, njenim ograničenjima i slobodi religijskih osećanja u Evropi smatra se tekst Petera Foškola (2015) *Razmišljanja o građanskoj slobodi*, u kojem on izražava stav o potrebi ograničenja slobode izražavanja kada postoji mogućnost da će uživanje ove slobode naškoditi ili povrediti druge ljude (prema Surčulija Milojević, 2016: 7).

Povezana sa slobodom izražavanja je sloboda medija, kao tekovina i temelj demokratskih društava i temelj i preduslov prava na informisanje, što ukazuje na složen odnos u okviru slobode medija, ali i na činjenicu u kojoj meri je važno ostvarivanje ljudskih prava i demokratskog i slobodnog društva (Stojanović, Selaković i Žmak, 2016: 5).

Obaveza novinara je da prepozna ono što predstavlja legitimnu sferu javnog interesa i relevantnih informacija vrednih da postanu vesti, na osnovu profesionalnih i etičkih standarda i propisa. U Republici Srbiji u oblasti medija kao vid samoregulacije 2006. donet je Kodeks novinara Srbije (Savet za štampu, 2015), a zatim 2016. i Smernice za primenu Kodeksa novinara Srbije u onlajn okruženju (Savet za štampu, 2016).

Slobodu izražavanja u novinarstvu omogućavaju, ali i ograničavaju profesionalni standardi koji zahtevaju objektivno, istinito i nepristrasno izveštavanje, ali i povreda prava poput prava na privatnost. Zaštita privatnosti osoba koje su predmet vesti jasno je definisana Kodeksom novinara Srbije, Poglavljem VII. Ovaj rad bavi se potrebama i mogućnostima zaštite privatnosti u onlajn medijima, kao i potrebom za sankcionisanjem nepoštovanja ovog dokumenta od strane medija, a posmatranjem i praćenjem ranije pomenutih portala dolazimo do saznanja da se ovo Poglavlje Kodeksa krši u velikom broju vesti. Najviše povreda ustanovljeno je u rubrici Hronika, gde dolazi do kršenja privatnosti žrtava, osumnjičenih, članova njihovih porodica, ali i maloletnika koji bi trebalo da uživaju još veću zaštitu.

2. Definisane prava na privatnost

Pravo na privatnost, jedno od mlađih ljudskih prava, priznato je u dvadesetom veku kao pravo koje je bilo regulisano unutar prava na život, a ne kao samostalno pravo (Surčulija Milojević, 2016: 97). Pre dvadesetog veka, reč privatnost, od latinske reči *privatus*, označavala je ljude koji su se izolovali od drugih ljudi, isključili iz društva, bili asocijalni, a tek kasnije reč privatnost gubi negativno značenje koje je imala, već označava pravo da se bude ostavljen na miru. (Surčulija Milojević, 2016: 97).

Zaštita prava na privatnost ima svoje opravdanje kao „moralna vrednost“ (Žaket, 2007: 253) i potvrđena je u međunarodnim i regionalnim regulatornim i samoregulatornim dokumentima, kao i u dokumentima Republike Srbije. Razloge koje Žaket (2007: 254) izlaže u prilog etičke zaštite privatnosti su temelj i zaštita individualnih sloboda, pretpostavka teze da osobe treba poštovati kao moralno vredne ciljeve po sebi, zahtev koji treba ispuniti da bi pojedinci mogli da ostvare sreću i izbegnu strepnju i nelagodnosti. Žaket (2007: 253) kaže da se pravo na privatnost smatra za najdublji temelj individualne slobode. Očuvanje prava na privatnost moralno je opravdano kao nešto što doprinosi individualnoj slobodi koja ima intrinzičnu moralnu vrednost, vrednost koja ne zahteva dokazivanje, koja označava vrednost po sebi i za sebe (nasuprot instrumentalnoj vrednosti koju imaju stvari vredne jedino za ostvarenje nekog cilja) (Žaket, 2007: 254).

Drugi razlog, poštovanje osobe kao moralni cilj po sebi, nadovezuje se na razlikovanje intrinzične i moralne vrednosti, pa pojedinca treba doživljavati kao

autonomnu osobu, kao nekoga ko upravlja sobom, nekoga ko ima intrinzičnu vrednost i, ne poštujući njegovu privatnost, ne ukazuje mu se primereno moralno poštovanje, već se pojedinac tretira kao nešto što ima čistu instrumentalnu vrednost, poput oruđa i materijala za rad (Žaket, 2007: 255).

Još jedan razlog koji se oslanja na psihološku činjenicu je da većina ljudi želi da, u nekoj meri, sačuva svoj privatni život i zbog toga je moralno nedopustivo povrediti privatnost druge osobe, pogotovo u slučajevima kada je poznato da će joj to naneti bol, neprijatnosti i duševnu patnju. (Žaket, 2007: 257). Pojam *privatan život* je, kako navodi Ivana Roagna (2012), mnogo širi od pojma privatnosti i obuhvata oblast u kojoj svaki pojedinac može slobodno da razvija i ispunjava svoju ličnost, u odnosu sa drugima i prema spoljašnjem svetu.

Pravo na privatnost štiti se u odnosu na državu i u odnosu na druge pojedince ili organizacije (Surčulija Milojević, 2016: 101). Za razliku od prava na privatnost kao ljudskog prava, pravo na privatnost u odnosu prema drugim ljudima ili organizacijama najčešće se odnosi na povredu ovog prava od strane medija, što uključuje objavljivanje ličnih fotografija, ličnih informacija i uznemiravanje od strane novinara i fotografa (Surčulija Milojević, 2016: 105). Kako kaže Milenković: „U otkrivanju informacija može doći do moralnih zloupotreba, a povreda prava na privatnost dopuštena je kada je to u interesu javnosti, odnosno kada se na taj način dolazi do *relevantnih* informacija“ (Milenković, 2008: 140).

Kada uporedimo pravo na privatnost i pravo na slobodu izražavanja, važno je da ova prava nisu apsolutna i oba dozvoljavaju ograničenje jednog prava radi zaštite drugog (Surčulija Milojević, 2016: 95). Sloboda izražavanja može se ograničiti ukoliko je to neophodno u demokratskom društvu radi zaštite ugleda i prava drugih, dok se pravo na privatnost ograničava kada postoji legitimni interes javnosti da određenu informaciju sazna (Surčulija Milojević, 2016: 98). U skladu sa tim, Vodineć predlaže *heuristički princip* po kom „bi se postiglo da se nađe takvo rešenje kojim bi se omogućilo da se oba ova prava maksimalno uživaju koliko je to moguće“ (Vodineć, 2016: 106).

Međusobnu zavisnost ova dva prava naglašava i Mirjana Todorović kada kaže da je:

„jasno da postoji stalan i ozbiljan problem koji rađa odnos između ova dva osnovna ljudska prava. [...] Osnovno, prirodno ljudsko pravo, pravo na čast i ugled, pravo na dostojanstvo ličnosti i pravo na privatnost može biti ugro-

ženo drugim osnovnim ljudskim pravom na kome se temelji slobodan demokratski proces, pravom na slobodu izražavanja, primanja i saopštavanja informacija“ (Todorović, 2006: 31). Samim tim, postavlja se pitanje „zloupotrebe jednog prava u cilju afirmacije drugog“ (Todorović, 2006: 28).

U oblasti medija, dolazi do sukoba zaštite prava na slobodno medijsko izveštavanje i zaštite prava na privatnost, pa se u savremenoj praksi prednost daje pravu na slobodno izveštavanje, a ovaj pristup obrazlaže Čalović u radu „Mediji i privatnost“ (Čalović, 2011: 252). Kako piše, prvim argumentom, *zaštitom ekonomskih sloboda*, zaštita slobodnog medijskog izveštavanja dovodi se u vezu sa šire postavljenim zahtevom za zaštitu slobode: „Većina medijskih kuća je tržišno orijentisana, te se protok informacija putem medija može posmatrati kao specifičan oblik učešća na tržištu. Kako se od savremenog društva očekuje da obezbedi slobodu građanima da tržišno posluju, te se i ograničavanje razmena informacija putem medija može smatrati ograničavanjem ekonomskih sloboda“ (Čalović, 2011: 252).

Drugi argument, *sprečavanje cenzure*, zasniva se na činjenici da se državna cenzura medijskih tekstova suprotstavlja slobodi govora kao osnovnom ljudskom pravu i ovaj pristup polazi od pretpostavke da je svako sprečavanje medija da iznesu informacije bez prethodne saglasnosti onih na koje se informacije odnose, jednako državnoj cenzuri i protivno zaštiti slobode govora (Čalović, 2011: 253).

Još jedan argument usmeren na obezbeđivanju slobodnog iznošenja informacija bez prethodne saglasnosti pojedinca na kog se informacija odnosi je *zaštita javnog interesa* i ovaj argument polazi od tvrdnje da „javnost, u cilju zaštite svojih interesa, ima pravo da bude informisana o različitim pitanjima, uključujući ona koja se tiču privatnog života osoba na odgovornim funkcijama, što je takođe važno za postizanje veće transparentnosti i odgovornosti u radu javnih organa“ (Čalović, 2011: 253).

Pojava interneta nametnula je nova razmatranja u oblasti prometa i zaštite ljudskih prava (Veljanovski, 2010: 45). Veljanovski smatra da „novi mediji omogućavaju onu vrstu komunikacije koja maksimalno širi polje slobode, ali istovremeno pokazuju i svoju tamnu stranu, mogućnost zloupotrebe, destrukcije, subverzije“ (Veljanovski, 2010: 46). Osim pozitivnih strana, Nikolas Negroponte (1998: 22) skreće pažnju na „komercijalnu stranu novih tehnologija, kao jednu od osnovnih motivacija za njihovo širenje“.

Internetski portali redefinisali su pojam pravovremenog objavljivanja vesti i blizine, ponudili nove multimedijalne pogodnosti i omogućili dopunjavanje vesti novim informacijama i podacima (Bajić, 2017). Transformacija štampanih u onlajn izdanja donosi niz promena:

„Prvo, fizički omeđene štampane novine postaju potencijalno beskonačne pošto granice papira zamenjuje prostor hiperveza, koji omogućuje ne samo duže nego i strukturno drugačije poruke. Drugo, vremenska ograničenja štampe nestaju, i u smislu trajanja proizvoda (veb-arhive omogućuju korisnicima da se vrate na prethodno objavljene sadržaje) i u smislu varijabilnih proizvodnih ciklusa. Za razliku od fiksiranosti sadržaja objavljenog u štampanom izdanju, onlajn izdanja omogućuju dodavanje informacija i pošto je vest već postavljena. Treće, klasična štampa, u kojoj su poruke oblikovane u formi tekstova i statičnih slika, postaje multimodalna, obogaćena audio i audio-vizuelnim porukama” (Kleut i Prodanović, 2017: 34)

Uz sve pogodnosti koje internetski portali imaju, postavlja se pitanje da li i na koji način objavljene informacije na ovim portalima poštuju osnovna regulatorna i samoregulatorna pravila, zakone i ljudska prava? Internetski portali moraju imati povećanu pažnju prilikom objavljivanja vesti jer sloboda novinarstva jeste zaštićena kroz slobodu izražavanja, ali ta sloboda ne podrazumeva povredu prava drugih i u tom smislu može biti ograničena (Čošabić, 2016: 127).

3. Uloga samoregulacije u zaštiti privatnosti

Samoregulacija se određuje kao „organizovanje unutar novinarske profesije, kada novinari sami određuju svoje etičke standarde, izražene u kodeksima novinara“ (Surčulija Milojević, 2016: 72). Norme koje novinari samoregulacijom postavljaju sami sebi nisu zakoni, zbog toga o njihovom nepoštovanju ne brinu sudovi, već novinarske organizacije, Saveti za štampu i sl., te stoga sankcije za neodgovorno postupanje medijskih radnika ne postoje, već imaju težinu moralne osude (Radojković, 2004b: 57).

Važnost samoregulacije ogleda se u činjenici da je za novinara najvažnije da svoju funkciju u društvu obavlja na osnovu pravila postupanja i etičkih standarda koja su definisana i prihvaćena od strane novinarske profesije i na osnovu kojih je on zaštićen, ona doprinosi novinarskoj profesiji u postizanju

nezavisnosti, samostalnog donošenja načela, ali i donosi određenu odgovornost (Vodinić, 2012: 83).

Denis Makvejl (McQuail, 2013) navodi da, uprkos pokušajima da se razvije i primeni univerzalni kodeks ponašanja novinara, ne postoji saglasnost o suštinskim vrednostima u različitim nacijama i medijima. Uvođenje i poštovanje kodeksa je uglavnom prepušteno samoupravi različitih udruženja ili nacionalnih institucija. Iako u jednoj državi, ali i na međunarodnom planu, postoji više novinarskih kodeksa raznih udruženja, nijedan od njih se ne izdvaja od drugog, dakle, ne postoji hijerarhija u smislu da kodeks pojedinačnog medija ima manju snagu od kodeksa udruženja (Vodinić, 2012: 81).

Kodeksi su značajni jer omogućavaju novinarima da u pisanoj formi vide šta se od njih očekuje, ali, sa druge strane, protivnici kodeksa smatraju da su oni oblik autocenzure, odustajanje od nezavisnosti i autonomije, kao i da nisu u stanju da se suoče sa detaljima etičkih sporova do kojih dolazi, zbog svoje uopštenosti i nepreciznosti (Dej, 2004: 67). Konačno, strahuje se da kodeksi mogu da se upotrebe u sudskim sporovima kao dokaz da je novinar kršio načela i standarde etičkog ponašanja (Dej, 2004: 68).

Kodeks novinara Srbije doneli su 2006. godine Udruženje novinara Srbije (UNS) i Nezavisno udruženje novinara Srbije (NUNS) kao etički standard profesionalnog postupanja novinara i njime su propisani etički principi profesije kojima bi novinar trebalo da se vodi radi doprinošenja ugledu novinarske profesije, zalaganja za slobodu mišljenja, govora i izražavanja, kao i nezavisnost medija (Savet za štampu, 2015). Kršenjem načela ovog kodeksa, novinari gube podršku novinarskih organizacija i udruženja (Savet za štampu, n.d.a).

Važnost institucionalne podrške kodeksima i osnivanje etičkih komiteta pri udruženjima novinara ili kod nas – Saveta za štampu, ogleda se u boljem organizovanju primene pravila kodeksa, čime se omogućava njihova delotvornost (Vodinić, 2012: 75). Savet za štampu kao nezavisno samoregulatorno telo osnovan je 2009. godine i ovo telo okuplja izdavače, vlasnike štampanih i onlajn medija i profesionalne novinare. Nastao je da bi pratio poštovanje Kodeksa novinara Srbije u štampanim i onlajn medijima i rešavao žalbe pojedinaca i institucija na „sadržaje koji se smatraju neetičkim, netačnim i neprofesionalnim“ (Matić, 2012: 72). Savet za štampu osnovao je Komisiju za žalbe koja odlučuje o žalbama na „tekstove, fotografije i druge sadržaje štampanih medija, njihovih veb sajtova, internetskih portala i novinskih agencija“ (Savet za štampu, n.d.b).

Novi kanali komunikacije i njihov razvoj u velikoj meri su promenili tradicionalni jednosmerni sistem plasiranja informacija pomoću medija, kao i samu organizaciju medija (Savet za štampu, 2016).

„Iako je Kodeks novinara Srbije podjednako primenljiv na sve medije, neophodno je dati odgovarajuće tumačenje i smernice radi uspešne i pravilne primene profesionalnih standarda i u onlajn okruženju. Ovaj dokument je prevashodno namenjen novinarima i medijima koji su dostupni onlajn, ali je primenljiv i na druge forme izražavanja na internetu, gde se na različitim platformama plasiraju urednički oblikovani medijski sadržaji. Cilj je da se razjasne brojne nedoumice koje se odnose na primenu standarda dužne novinarske pažnje, odnosa prema izvorima informacija, načina na koji se prenose medijski sadržaji, poštovanja privatnosti, poštovanja autorstva i na druga važna pitanja uređena Kodeksom“ (Savet za štampu, 2016: 3).

Dokument Smernice za primenu Kodeksa novinara Srbije u onlajn okruženju (Savet za štampu, 2016) podeljen je na poglavlja na isti način kao i Kodeks novinara Srbije i prati njegovu strukturu. Kodeksom novinara Srbije (Savet za štampu, 2015), Poglavljem 7 precizirana je zaštita privatnosti od strane novinara prilikom izveštavanja. Poglavlje 7 podeljeno je na četiri tačke, kojima je bliže određeno postupanje novinara prema različitim grupama kojima privatnost u većem i manjem obimu može biti narušena:

„1) Novinar poštuje privatnost, dostojanstvo i integritet ljudi o kojima piše. Pravo na privatnost je suženo kada je reč o javnim ličnostima, a posebno nosiocima javnih funkcija. Iako su javne ličnosti unapred svesne da im je pravo na privatnost donekle ograničeno, to ne znači da mediji mogu da ga krše bez ikakvog razloga i objašnjenja;³

2) Novinari i urednici naročito treba da izbegavaju spekulacije i prenošenje nedovoljno proverljivih stavova u izveštavanju o nesrećama i tragedijama u kojima ima stradalih ili su teško pogođeni materijalni i drugi interesi građana;

3) U izveštavanju o događajima koji uključuju lični bol i šok, novinar je dužan da svoja pitanja prilagodi tako da odražavaju duh saosećanja i diskrecije;⁴

³ U smernicama se dalje navodi: „Prilikom izveštavanja o nesrećama i krivičnim delima, nije dozvoljeno objavljivanje imena i fotografija žrtava i počinitelja koje ih jasno identifikuju. Takođe, nije dozvoljeno ni objavljivanje bilo kakvih podataka koji bi indirektno mogli da otkriju identitet bilo žrtve, bilo počinioca, pre nego što nadležni organ to zvanično saopšti“ (Savet za štampu, 2015: 23).

⁴ Kao smernica za ovu odredbu, navodi se: „Fotografi i snimatelji dužni su da se, prilikom fotografisanja žrtava nesreća i zločina, ophode sa obzirom i saosećanjem“ (Savet za štampu, 2015: 24).

4) Novinar je obavezan da osigura da dete ne bude ugroženo ili izloženo riziku zbog objavljivanja njegovog imena, fotografije ili snimka sa njegovim likom, kućom, zajednicom u kojoj živi ili prepoznatljivom okolinom (Savet za štampu, 2015: 23–24).

U vidu pojašnjenja poslednje tačke navodi se i smernica koja glasi:

„Predstavnici državnih i javnih institucija koje se bave zaštitom dece ponekad nisu svesni uticaja medija i načina njihovog rada. Podaci koje zbog toga pružaju novinarima često podrazumevaju otkrivanje identiteta *maloletnika*. Novinar ne sme da zloupotrebi njihovu dobronamernost ili neznanje. Informacije dobijene od lekara, socijalnih radnika, vaspitača, i tako dalje, a koje direktno ili indirektno upućuju na identitet maloletnika, ne smeju da budu objavljene“ (Savet za štampu, 2015: 24).

4. Metodologija istraživanja

Savet za štampu kao samoregulatorno telo od 2015. godine sprovodi Monitoring poštovanja Kodeksa novinara u dnevnim novinama. Monitoring poštovanja Kodeksa i Smernica u onlajn okruženju u Republici Srbiji prvi put je realizovan u periodu od 1. oktobra do 30. novembra 2017. godine (Savet za štampu, 2017). U ovom radu korišćeni su rezultati Monitoringa poštovanja Kodeksa novinara Srbije i Smernica za primenu Kodeksa novinara Srbije u onlajn okruženju gde je istraživački tim, uključujući autorku rada, pod supervizijom doc. dr Jelene Surčulije Milojević, od 1. oktobra do 30. novembra 2017, pratio izveštavanje osam portala, kao i rezultati iz novog samostalnog monitoringa koji je za potrebe ovog rada autorka sprovela od 1. do 31. marta 2018. godine, kako bi se utvrdilo da li su portali, nakon što su upozoreni na najčešća kršenja etičkih normi, primenili te norme u svom daljem radu. Važno je obratiti pažnju na to da uprkos mnogobrojnim povredama različitih prava, pored prava na privatnost tokom dva monitoringa, u ovom periodu (oktobar–novembar 2017, mart 2018) nije podneta nijedna žalba na sadržaj objavljenih vesti, iako je istraživanje pokazalo da je kršenje mnogih stavki iz Kodeksa prisutno u velikom broju (Savet za štampu, 2017).

Tokom prvog monitoringa, praćeno je izveštavanje portala koji nemaju svoja štampana ili elektronska izdanja. Praćene su vesti objavljene od 08:00 do 20:00, uključujući vikende i dane praznika. Predmet istraživanja bili su portali

sa najvećom posećenošću u Republici Srbiji, ukrštanjem podataka iz međunarodne baze Alexa i domaće baze podataka Gemius na dan 5. septembra 2017. godine. Četiri istraživačice pratile su ukupno 8 portala, svaka jedan od portala koji je član Saveta za štampu (Espresso, Telegraf, Srbija Danas, 021 i Noizz) i one koji to nisu (B92, Mondo i BKTV News). Istraživanje je bilo usmereno na vesti, dok komentari ispod vesti nisu bili predmet analize. Za vreme prvog monitoringa, uzorkovanjem medijskih zadržaja tokom analiziranih dana, utvrđeno je ukupno 4.344 prekršaja na svih osam portala, a kršenje *prava na privatnost* (na koje je u ovom radu usmerena najveća pažnja) spada u prva tri najčešća kršenja Kodeksa i Smernica, pored nenavodjenja izvora informacija i nepoštovanja kulture javne reči (Savet za štampu, 2017).

Tabela 1: Ukupan broj kršenja tokom prvog Monitoringa poštovanja Kodeksa novinara Srbije

Portali	Espresso	Srbija Danas	Telegraf	BKTV News	021	B92	Mondo	Noizz
Ukupan broj prekršaja	1.548	938	824	525	177	122	108	102

Za vreme ovog monitoringa, portal Espresso imao je najveći broj prekršaja, ukupno 1.548 u 772 vesti, što je više od trećine ukupnog broja prekršaja. Portal B92 (122 prekršaja u 70 vesti) spada u portale koji su imali najmanji broj kršenja Kodeksa.

Posle detaljne analize povreda Kodeksa novinara Srbije i Smernica, portalima je savetovano da otklone uočene nepravilnosti, uz konsultovanje Kodeksa i Smernica, kao i uz redovan kontakt sa Savetom za štampu u vezi sa nedoumicama koje imaju sa plasiranjem vesti na svojim internet stranicama. Da li su i na koji način reagovali na objavljene rezultate i uputstva utvrđeno je novim samostalnim istraživanjem. Za vreme drugog ponovljenog monitoringa sprovedenog od 1. do 31. marta 2018. kao predmet analize sadržaja uzeta su dva portala – Espresso (član Saveta za štampu i portal sa najvećim brojem prekršaja) i B92 (nije član Saveta za štampu i jedan je od portala sa najmanjim brojem prekršaja), koje je autorka ovog rada pratila i tokom prvog monitoringa. Ovo

istraživanje u potpunosti je ispratilo već utvrđen predmet istraživanja, bez odstupanja. Vesti su praćene u istom periodu (08:00–20:00), uključujući vikende i dane praznika. Tokom oba monitoringa na portalu Espresso praćene su rubrike: Politika, Hronika, Showbiz (Zvezde/Rijaliti), a na portalu B92 rubrike: Politika, Hronika, Životi poznatih.

Najveća pažnja u svim rubrikama, na oba portala, u ovom radu posvećena je povredi prava na privatnost, tj. nepoštovanju Poglavlja 7 Kodeksa i Smernica. Na osnovu Poglavlja 7 Kodeksa novinara Srbije izdvojene su grupe čija se privatnost najčešće kršila u oba perioda: *žrtve*, *osumnjičeni*, *maloletnici*, *javne ličnosti* pa će na ove četiri kategorije biti usmerena najveća pažnja.

Na osnovu svega prethodno navedenog, polazne hipoteze ovog rada su sledeće:

- Do kršenja prava na privatnost najčešće je došlo u rubrici Hronika.
- Privatnost žrtava manje se poštuje od privatnosti osumnjičenih.
- Maloletna lica su najugroženija i najosetljivija grupa kada se radi o nepoštovanju privatnosti.
- Espresso zbog svoje tabloidne strukture ima znatno veći broj kršenja prava od portala B92.
- Privatnost osoba koje su predmet vesti povređena je u istoj meri tokom oba perioda praćenja.

Dej (2004: 177) smatra da su nesreće i lične tragedije često informativno vredne, međutim, zadatak novinara je da budu pažljivi i ne zloupotrebljavaju situaciju, uz poštovanje privatnosti onih koji se nađu u nesrećnim okolnostima i u ovakvim situacijama, prikupljanju informacija i izveštavanju mora se prići oprezno i sa razumevanjem.

Kodeks novinara Srbije daje jasne smernice novinarima kada je u pitanju izveštavanje o *žrtvama* nesreća, tragedija, napada, porodičnih razmirica i slično, tako da ime žrtve ne sme biti otkriveno, ni bilo koja druga informacija koja može da ukaže na identitet osobe, sve dok tu informaciju ne saopšti nadležni organ (Savet za štampu, 2015). Izveštavanju se mora pristupiti pažljivo, uz posebnu zaštitu dostojanstva žrtve i onemogućavanja posledica koje bi ona mogla

da snosi neadekvatnim izveštavanjem novinara (Savet za štampu, 2015). I pored ovih smernica, u najvećem broju slučajeva novinari su pribegli senzacionalističkom izveštavanju, ne poštujući osnovne stavke Kodeksa.

Kako navodi Božović:

„Viktimizacija predstavlja proces postajanja žrtvom, odnosno trpljenje radnje krivičnog dela. Negativne posledice koje nastaju samim krivičnim delom mogu se dodatno pogoršati izlaganjem javnosti priče o nasilju. Otkrivanjem identiteta žrtava, traganjem za razlozima nastanka nasilja ili opisom nasilne scene u medijima, krše se medijski zakoni i etički kodeks novinara, a takvo postupanje novinara često može izazvati teške i nepopravljive posledice po samu žrtvu, što se naziva sekundarna viktimizacija“ (Božović, 2017: 38).

Pravo na privatnost *osumnjichenih* jasno je definisano Poglavljem 7 Kodeksa. Tokom oba monitoringa primećeno je da se ovo kršenje često dovodi u vezu sa Poglavljem 4, tačkom 3 Kodeksa, to jest sa kršenjem pretpostavke nevinosti, pa se osim otkrivanja identiteta osumnjičenog, on unapred etiketira kao počinitelac.

Čuvanje privatnosti, identiteta i razvoja *maloletnika* „mnogo je osetljivija i teža kategorija, upravo zbog njihove ranjivosti i zavisnosti od odraslih kako u društvu u kome žive, tako i u medijima u kojima se pojavljuju“ (Kukić, 2010: 63).

Sve situacije koje mogu biti osetljive po decu zahtevaju veći stepen poštovanja etičkih standarda i moralnih načela od strane novinara prilikom izveštavanja, naročito kada je dete deo takvih događaja (Kukić, 2010: 63). Međutim, to od strane novinara nije uvek ispoštovano, zato Kukić (2010) navodi da se takve greške i zloupotrebe ne dešavaju uvek zbog novinarske neprofesionalnosti, neupućenosti i needukovanosti u postojeće zakonske propise, već zbog odsustva ljudske saosećajnosti i moralnih i etičkih načela, što je neoprostivo.

Kodeks novinara Srbije određuje da dete ne sme biti ugroženo novinarskim izveštavanjem objavljivanjem njegovog imena, fotografije ili bilo koje druge informacije (Savet za štampu, 2015).

Privatnost *javnih ličnosti i političara* sužena je u odnosu na privatnost običnih ljudi (Kodeks novinara Srbije, Poglavlje VII). Uprkos tome nije dozvoljeno objavljivati informacije iz privatnog života samo da bi se zadovoljilo interesovanje i znatiželja javnosti, ukoliko one nisu od javnog interesa i ne zadovoljavaju pravo javnosti da određenu informaciju zna (Savet za štampu, 2015).

Učestvovanjem javnih ličnosti u rijaliti emisijama dolazi do dobrovoljnog odricanja od privatnosti, samim tim se i informacije iz ličnog i porodičnog života teže sakrivaju od očiju javnosti. Međutim, iako su se delom odrekli svoje privatnosti zarad popularnosti, poznate ličnosti imaju prava da sačuvaju barem deo svog privatnog života (Surčulija Milojević, 2016: 99).

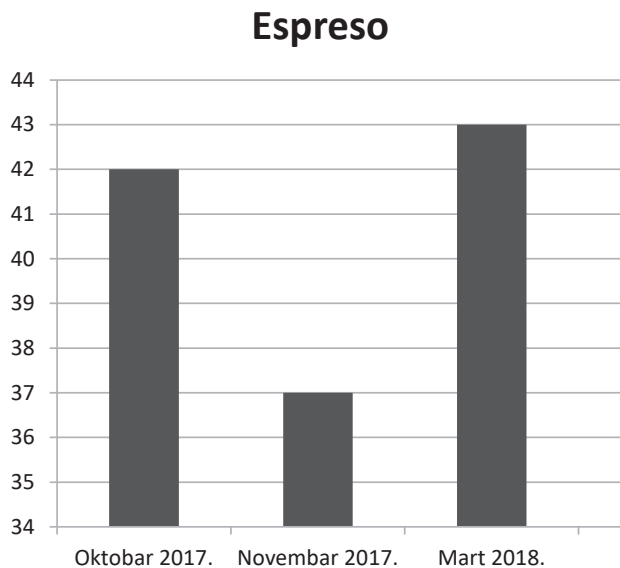
Kako se tačno definišu javne ličnosti u mnogim zemljama nije zakonom precizirano, izuzev u nemačkom zakonodavstvu u kojem se prepoznaju tri grupe javnih ličnosti: 1) stalne javne ličnosti, među njima i političari, koje su učestvovala u značajnim istorijskim, političkim, društvenim i kulturnim događajima izuzetno relevantnim za javni interes, 2) poznate javne ličnosti (takozvani selebritiji), glumci, sportisti, i 3) privremene javne ličnosti koje su relevantne za javni interes samo utoliko što su učestvovala u događajima koji su od značaja za zajednicu. U treću grupu ubrajaju se žrtve i mogući počinioci, ali i pojedinci koji su blisko povezani sa poznatima (članovi porodice, prijatelji, partneri), oni koji imaju javne funkcije (npr. javni tužioci) ili oni koji prirodno svog posla izađu na javnu scenu (prema Toskić, Kleut, Kalajdžić i Mišljenović, 2018: 45).

5. Rezultati istraživanja

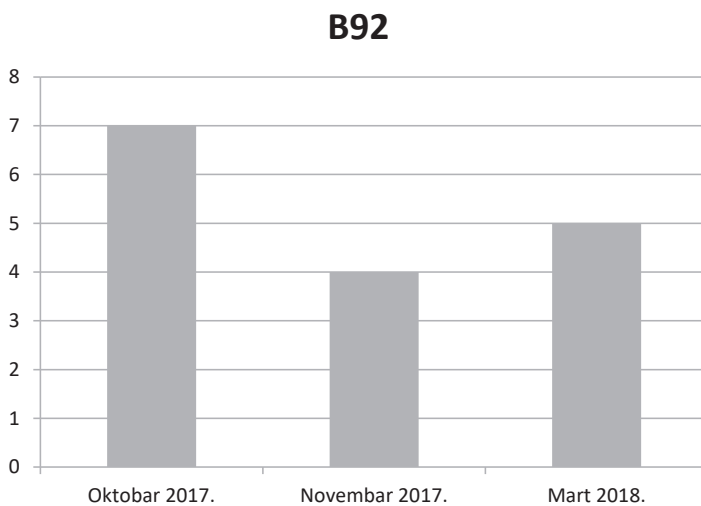
Nepoštovanje privatnosti na portalu Espresso najčešće se događa u rubrici Hronika, a tokom dvomesečnog monitoringa (oktobar–novembar) ova vrsta povrede Kodeksa zabeležena je u 81 vesti. Na portalu B92 povreda prava na privatnost dogodila se u 12 vesti, takođe u rubrici Hronika.

Zabrinjavajuće je da i rezultati novog monitoringa takođe prate rezultate prethodnog, te je Espresso u periodu od 1. do 31. marta prekršio pravo na privatnost u 43 vesti, dok je na portalu B92 u pet vesti zabeležena povreda ovog prava (Grafikon 1, Grafikon 2). Zaključak je da nijedan od portala nije poradio na poštovanju prava pojedinaca na privatnost u svom izveštavanju.

Grafikon 1: Ukupno povreda prava na privatnost na portalu Espresso tokom tri meseca monitoringa

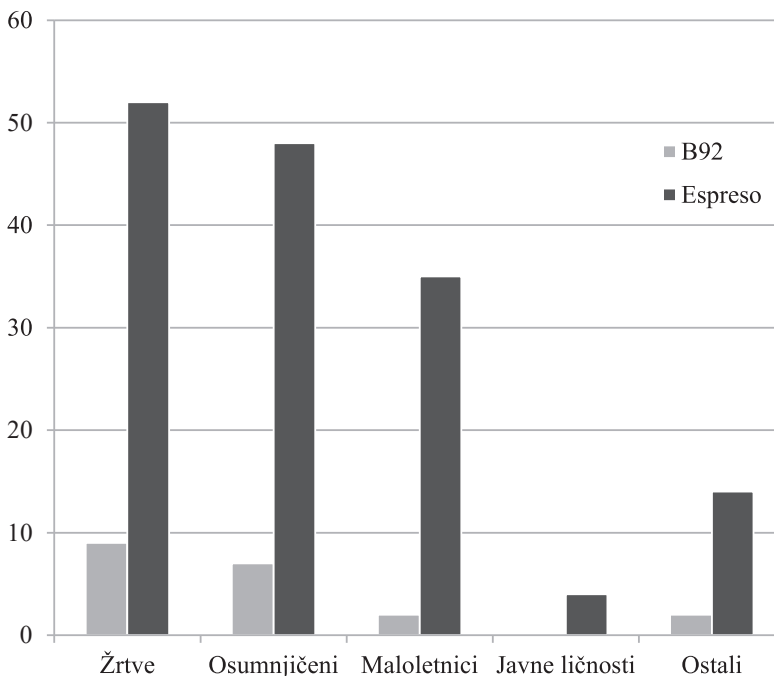
Grafikon 2: Ukupno povreda prava na privatnost na portalu B92 tokom tri meseca monitoringa

Rezultati praćenja izveštavanja dva portala pokazala su da su sve vesti u kojima je povređena privatnost deteta objavljene u rubrici Hronika i maloletna osoba je u najvećem broju vesti u ulozi žrtve (Grafikon 3). Potrebno je napomenuti da ni u jednoj vesti nije bilo stvarnog interesa javnosti da se identitet dece zna.

Do povrede prava na privatnost javnih ličnosti tokom dva monitoringa došlo je tri puta. Sve povrede pronalazimo na portalu Espresso u rubrici Showbiz u prvom delu monitoringa (oktobar 2017). Tokom novembra 2017. i u drugom delu monitoringa (mart 2018) ovo pravo nije prekršeno ni u jednoj vesti. Na portalu B92 tokom sva tri meseca monitoringa, takođe, nije izdvojeno kršenje prava na privatnost javnih ličnosti.

Grafikon 3: Poređenje portala B92 i portala Espresso u okviru povrede prava na privatnost različitih grupa

Tokom oktobra 2017. najčešće je povređena privatnost žrtava, uz znatno ređe otkrivanje identiteta u vestima u kojima se pominju obični ljudi: osumnjičeni, maloletnici, svedoci događaja. U drugoj polovini novembra 2017. primećen je neznatni pad kršenja Kodeksa i Smernica u rubrici Hronika na portalu

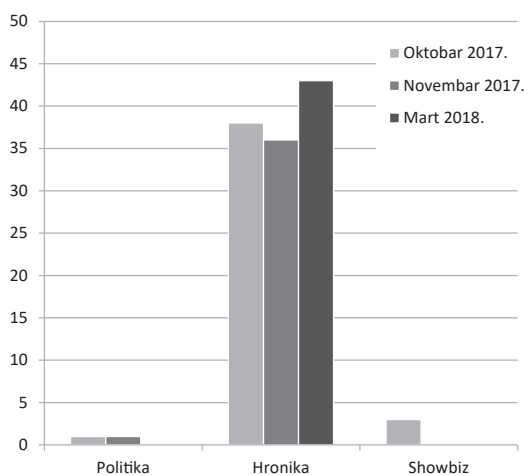
Espresso koja je bila najkritičnija. Pregledom vesti iz ovog perioda, ustanovljeno je da su vesti koje su u vezi sa nesrećama, krivičnim delima, zločinima, posebno one u kojima se pominje ubijena pevačica Jelena Krsmanović, njena maloletna ćerka, osumnjičeni suprug, porodica i svedoci, objavljivane pre (8 časova) i nakon (20 časova) termina u kom je monitoring sproveden. U ponovljenom monitoringu iz marta 2018, broj vesti sa takvom vrstom informacija značajno se povećao.

Čak ni u vestima koje bi za čitaoce bile interesantne, koje privlače i zadržavaju pažnju, nije moralno opravdano prikupljati i objavljivati informacije, ako se ne proceni da su one u javnom interesu čitalaca i, u skladu sa tim, novinari bi trebalo da poštuju privatnost običnih osoba i da u nju ne zadiru bez potrebe i kad postoji povećano interesovanje i tržište za takve informacije (Žaket, 2007: 264).

5.1. Povreda prava na privatnost na portalu Espresso

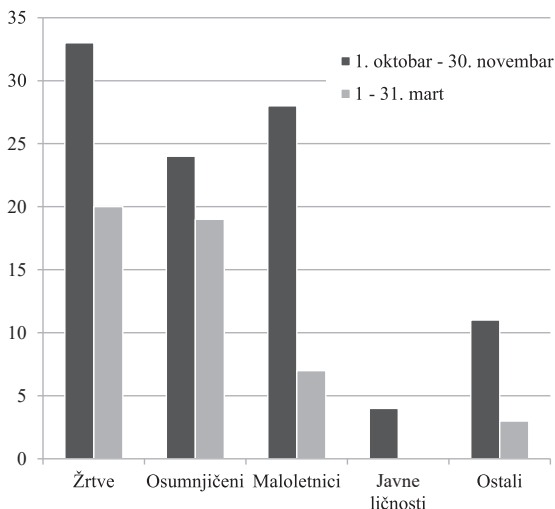
Uprkos činjenici da je portal Espresso jedan od članova Saveta za štampu, tokom oba istraživanja došlo je do velikog broja kršenja više tački Kodeksa, kao i ljudskih prava poput prava na privatnost, što dovodimo u vezu sa njegovom tabloidnom strukturom, potrebu za klikbejt senzacionalizmom i upečatljivim naslovima zbog čitanosti.

Grafikon 4: Povreda prava na privatnost na portalu Espresso po rubrikama tokom 3 meseca monitoringa

Na portalu Espresso je tokom oktobra 2017. povreda Poglavlja 7 Kodeksa novinara Srbije zabeležena 46 puta u 42 vesti u sve tri rubrike (Grafikon 4). U rubrici Politika, privatnost je prekršena u jednoj vesti, u rubrici Hronika u 38 vesti, dok je do kršenja ovog prava u rubrici *Showbiz* došlo u 3 vesti. Novembra 2017. broj prekršaja se neznatno smanjio, pa je pravo na privatnost povređeno 38 puta u 37 vesti. U rubrici Politika pravo na privatnost prekršeno je u jednoj vesti, u rubrici Hronika u 36 vesti, dok u rubrici *Showbiz* nije zabeležena povreda ovog prava. U ponovljenom monitoringu, marta 2018. istraživanje je pokazalo da je Poglavlje 7 prekršeno 53 puta u 43 vesti pa se, upoređivanjem rezultata iz sva tri meseca, dolazi do zaključka da do napretka u poštovanju Kodeksa na ovom portalu *nije došlo*. Od sve tri rubrike, do povrede prava na privatnost došlo je samo u rubrici Hronika (u 43 vesti).

Grafikon 5: Povreda prava na privatnost na portalu Espresso

U vestima na portalu Espresso u periodu od 1. oktobra do 30. novembra do povrede privatnosti žrtava i njihovog dostojanstva, kao i spekulacija u vezi sa zločinima došlo je 34 puta, osumnjičenih 24 puta, privatnosti dece 28 puta, javnih ličnosti 4 puta i to za vreme trajanja rijaliti programa (Grafikon 5). U periodu od 1. marta do 31. marta privatnost žrtava povređena je 20 puta, privatnost osumnjičenih 19 puta, privatnost dece 7 puta, dok do povrede prava na privatnost javnih ličnosti nije došlo. U najvećem broju vesti očigledan je senzacionalizam uz „šokantne“ naslove koji služe da privuku pažnju čitalaca.

Na osnovu analize podataka, privatnost žrtava se najmanje poštuje od svih pomenutih grupa, te se češće u vestima otkrivaju imena žrtava, dok su imena osumnjičenih pod inicijalima. Jedan od najupečatljivijih primera povrede prava na privatnost žrtava na ovom portalu je vest objavljena 17. oktobra 2017. pod naslovom „Molila je monstruma da barem stavi kondom koji mu je dala: Užasni detalji silovanja kod Mladenovca“ (2017) kojom je direktno prekršeno Poglavlje 7 Kodeksa i to tačka 1, smernice 1 i 2 u kojima se jasno navodi nije dozvoljeno objavljivanje bilo kakvih podataka koji bi indirektno mogli da otkriju identitet žrtve, kao i to da novinar mora imati svest o mogućim posledicama po žrtvu ili počinioca ukoliko se otkrije njihov identitet (Savet za štampu, 2015: 23). U vesti su otkrivena imena jednog od osumnjičenih napadača i jednog od žrtava napada:

„Kako pišu mediji, njih dvojica su prvo pretukli prijatelja žrtve I.V (50), a Bata V. je onda odveo T.I. u drugu sobu i zlostavljao je. (...) Posle silovanja, B.V. je izašao iz sobe i zajedno sa saučesnikom nastavio da tuče Ivana V.“ („Molila je monstruma“, 2017)

U vesti se primećuje neuspeli pokušaj poštovanja Kodeksa i stavljanja imena pod inicijale, pa je u prvoj rečenici pod inicijalima ime jednog od žrtava, a ime osumnjičenog je otkriveno, dok je u drugoj rečenici obratno. Samim tim, otkrivena su oba identiteta. U vesti je takođe otkriveno mesto gde se napad dogodio: „u Velikoj Krsni kod Mladenovca“, što može da doprinese lakom identifikovanju žrtava i osumnjičenih. Novinar prilikom izveštavanja nije pokazao saosećanje sa žrtvom, iznoseći pojedinosti koje bi na nju mogle loše da utiču i nanesu duševnu bol i nelagodnost. U vezi sa seksualnim zločinima, Dej navodi da se „dilema narušavanja privatnosti žrtava seksualnih zločina vrti oko upada medija u privatni život privatnih osoba, koje protiv svoje volje postaju predmet pažnje javnosti“ (Dej, 2004: 177). Međutim, iako su zločini vest od javnog interesa, to ne dozvoljava novinaru, sa etičke tačke gledišta, da narušava privatnost ili dostojanstvo žrtve na bilo koji način.

Pravo na privatnost osumnjičenih povređeno je u vestima u kojima su prisutne izjave nepoznatih izvora i sa neproverenim informacijama, objavjivanjem njihovih imena i drugih podataka koji otkrivaju identitet osumnjičenih. Jedan od primera je vest objavljena na portalu Espresso „Predstavljali se kao dobri studenti, a noću harali Beogradom sa satarama: Ovako je pala četvoročlana tinejdž banda!“ (2018):

„Organizatori posla navodno su bili Petar Z. (19) i Dragoslav O. (21). Oni su bili zaduženi da nađu oružje, ali i odaberu žrtvu. U pljačke su vozili devojke, Ivanu M. (19) i Jelenu M. (22). Tako su momci dobijali na brzini, a devojke manje bile primetne policiji.“

U ovoj vesti je u naslovu, osim povrede prava na privatnost, došlo i do kršenja pretpostavke nevinosti, to jest Poglavlja 4 Kodeksa, predstavljanjem osumnjičenih kao počinioca krivičnog dela.

Privatnost dece tokom monitoringa bila je ugrožena isključivo u rubrici Hronika, otkrivanjem podataka koji nisu od javnog interesa. Primećeno je da je tokom marta opao broj vesti u kojima dolazi do povrede privatnosti maloletnika.

Primer posrednog kršenja prava na privatnost i dostojanstva maloletnog lica pronalazimo u vesti „Sram te bilo, dabogda te silovali nasred ulice da ne znaš gde se nalaziš! Devojčici koju su tukli u Arandelovcu upućene sramne poruke“ (2017):

„Jelena Nikolić, majka devojčice B. Nikolić iz Tuleža koja je pretrpela vršnjačko nasilje u Tehničkoj školi „Mileta Nikolić“ u Arandelovcu pokazala sadržaj poruka sa Fejsbuka zbog kojih je došlo do prebijanja njene ćerke“.

U tekstu je otkriveno i ime oca devojčice: „Otac devojčice, Zoran Nikolić, nadovezao se na reči majke (...)“ („Sram te bilo“, 2017). Na ovaj način, otkrivanjem imena roditelja i škole u koju ide, došlo je do kršenja Poglavlja 7, tačke 4 i ugrožavanja deteta. Takođe, vest sadrži fotografije iz porodične kuće u kojoj devojčica živi.

Vest objavljena nekoliko dana kasnije, tačnije, 16. novembra, na portalu Espresso, doprinela je potpunom otkrivanju identiteta devojčice, žrtve vršnjačkog nasilja. U ovom slučaju, predsednik Srbije Aleksandar Vučića je otkrio njeno ime. Naslov vesti glasi „Divim se Biljaninim roditeljima: Vučić obišao školu u Arandelovcu koja je bila mesto strašnog vršnjačkog nasilja“ (2017). Uprkos pravilu da vesti ove vrste zahtevaju poseban pristup i saosećanje, kao i zalaganje za zaštitu dostojanstva deteta, slaganjem svih dostupnih informacija, privatnost maloletnika je u potpunosti narušena.

U drugom delu monitoringa opao je broj vesti koje krše pravo na privatnost deteta u odnosu na novembar. U periodu od 1. do 31. marta, pravo na privatnost deteta na ovom portalu prekršena je u 7 vesti. Međutim, u vestima u kojima je povređeno ovo pravo nije došlo do odstupanja u načinu kršenja

ovog prava u odnosu na monitoring urađen u periodu oktobar–novembar, te je privatnost povređena objavljivanjem imena, prezimena i drugih informacija kojima je identitet otkriven.

Vest „Kad se mama izgubila, svi su ribali fotelju u kući: Potresno svedočanstvo Jelenine ćerke otkrilo jezive detalje ubistva“ (2018) takođe krši Poglavlje 7 tačku 4. U vesti je objavljeno ime maloletne osobe (još jednom bez stvarnog interesa javnosti da zna):

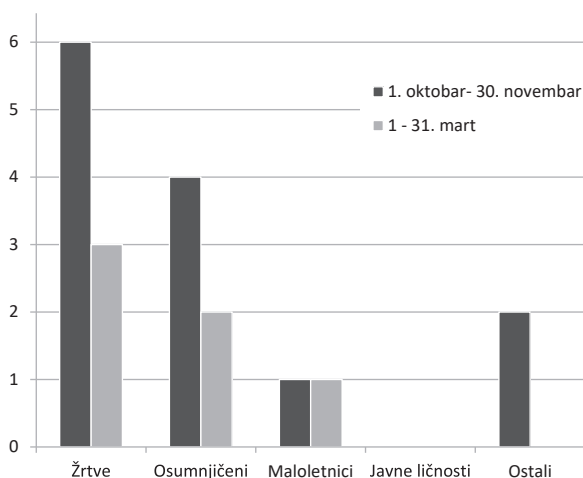
„Mala Jana je jednom isprljala nameštaj u kući svoje bake Zorice Krsmanović jer je crtala po njemu. Kad smo je opomenuli da to ne radi, devojčica je odgovorila: ‘I naša fotelja je bila jako prljava, ali su je svi prali’. Neko ju je pitao gde je bila mama, a Jana je odgovorila: ‘Mama nije bila tu, ona se izgubila’.“ („Kad se mama izgubila“, 2018)

Pravo na privatnost maloletne Jane tokom sva tri meseca monitoringa na ovom portalu prekršeno u 26 vesti, što je najčešće prekršeno pravo maloletne osobe u tom periodu.

5.2. Povreda prava na privatnost na portalu B92

B92, kao portal koji nije član Saveta za štampu, u znatno manjoj meri je kršio Kodeks i pravila definisana njime. Za razliku od portala Espresso, vesti sa „šokantnim“ naslovima ili tekstem uz kršenje nekog od prava su retke.

Grafikon 6: Povreda prava na privatnost na portalu B92

Analiza podataka pokazala je da je u periodu od 1. oktobra do 30. novembra na portalu B92 privatnost žrtava povređena šest puta, privatnost osumnjičenih četiri puta, privatnost dece jednom, dok nijednom nije došlo do narušavanja privatnosti javnih ličnosti (Grafikon 6). U periodu od 1. marta do 31. marta privatnost žrtava povređena je tri puta, osumnjičenih dva puta, deteta jednom, a ugrožavanje privatnosti javnih ličnosti je izostalo. Svako od kršenja privatnosti dogodilo se u rubrici Hronika.

Vest „Starica brutalno ubijena u selu kod Žabara“ (2017) objavljena za vreme prvog monitoringa, krši Kodeks na način da je otkriveno ime i prezime žrtve, objavljene su informacije iz privatnog života, kao i mesto prebivališta. Ovim se krši Poglavlje 7, tačka 1, smernica 1 kojom je jasno definisano da se takve informacije o žrtvama ne smeju otkriti. U vesti je navedeno da je: „U Porodinu kod Žabara u nedelju uveče pronađeno beživotno telo Kristine Ilić (81), devizne penzionerke“ („Starica brutalno ubijena“, 2017). Takođe, otkrivanjem detalja ubistva: „njeno beživotno telo, u lokvi krvi i sa selotejpom preko usta, pronašli su u kupatilu njen sin i unuk“ („Starica brutalno ubijena“, 2017) krši se Poglavlje 7 u kojem se napominje da novinar mora da pokaže „duh saosećanja i diskrecije“ (Savet za štampu, 2015: 23) pri postavljanju pitanja, samim tim i pri izveštavanju.

U svakoj od ostalih vesti na ovom portalu u kojima je povređeno ovo pravo, otkriveni su ime ili puno ime i prezime žrtava, bez objavljivanja drugih informacija. Jedna od vesti u kojoj je prekršeno pravo na privatnost osumnjičenih je vest „NS: Identifikovan ubica, već dva puta bio osuđivan“ (2017). U vesti se navodi da je: „Novosadska policija identifikovala mladića koji je u nedelju 8. oktobra u diskoteci „The End“ ubio Milana Pribakovića (29) i traga za njim (...) On je 25-godišnji Stefan Stefanović iz Novog Sada“ („NS: Identifikovan ubica“, 2017). Otkrivanje njegovog identiteta protivi se Poglavlju 7, tački 1, smernici 1 Kodeksa, jer je u vesti jasno navedeno da je „osim za teško ubistvo, Stefanović osumnjičen i za nedozvoljenu proizvodnju, držanje, nošenje i stavljanje u promet oružja i eksplozivnih materija“ („NS: Identifikovan ubica“, 2017), što znači da je njegov identitet otkriven pre pravosnažne presude.

Do kršenja prava na privatnost deteta u periodu od 1. do 30. novembra na portalu B92 došlo je u jednoj vesti. Ona je objavljena pod naslovom „Kraljevo: Komšija policajac pretukao decu“ (2018). U ovoj vesti prekršeno je Poglavlje 7 Kodeksa na način da je objavljen video prilog u kom se jasno vide lica dece,

iako je Kodeksom precizirano da je „novinar dužan da osigura da dete ne bude ugroženo ili izloženo riziku zbog objavljivanja njegovog imena, fotografije ili snimka sa njegovim likom (...)“ (Savet za štampu, 2015: 23).

6. Zaključak

Sloboda novinarstva se kroz slobodu izražavanja kao ljudskog prava ne ostvaruje isključivo objavljivanjem svih dostupnih informacija. Naprotiv, novinaru se ne dopušta objavljivanje informacija koje će na bilo koji način ugroziti prava i slobode pojedinaca koji su predmet vesti ili ukoliko može doći do zloupotrebe ovih informacija. Samim tim, novinaru se nameću ograničenja kada postoji mogućnost da će određena informacija narušiti nečije pravo poput prava na privatnost.

Na osnovu analize izveštavanja dva internetska portala u okviru povrede prava na privatnost i poštovanja Kodeksa novinara Srbije (Savet za štampu, 2015) i Smernica za primenu Kodeksa novinara Srbije u onlajn okruženju (Savet za štampu, 2016), zaključak je da se privatnost i privatni život osoba u velikom broju vesti ne poštuju. Do najvećeg broja povreda Kodeksa i Smernica došlo je u rubrici Hronika na oba portala i to na portalu Espresso ukupno u 122 vesti tokom oba perioda, a na portalu B92 u znatno manjem broju (16 vesti), otkrivanjem imena, prezimena, lika, adresa i drugih podataka iz ličnog života, nepoštovanjem prema bolu, duševnoj patnji i uz izostanak saosećanja i poštovanja dostojanstva osoba prilikom izveštavanja o nesrećama i krivičnim delima.

Privatnost žrtava znatno manje se poštuje od privatnosti počinioca ili osumnjičenih. Žrtve su izložene većem zadiranju u privatni život, bez stvarnog interesa javnosti da te informacije zna. U vestima na portalu Espresso tokom 3 meseca pravo na privatnost žrtava povređeno je u 50 vesti, a na portalu B92 u 8 vesti, dok je privatnost osumnjičenih bila ugrožena u 40 vesti na portalu Espresso, a u 7 vesti na portalu B92. U mnogim vestima povređeno je dostojanstvo žrtava detaljnim izveštavanjem o *načinu* na koji se napad/ubistvo dogodilo. Ovim dolazimo i do zaključka da se ne razmišlja unapred o uticaju koji bi objavljivanje vesti sa takvim podacima imao na porodicu i osobe bliske žrtvi. U vestima u kojima je otkriven identitet osumnjičenih, u najvećem broju slučajeva došlo je i do kršenja pretpostavke nevinosti, čime ove osobe bivaju „osuđene unapred“ od strane novinara, pre donošenja pravosnažne presude.

Uprkos jasnoj smernici Kodeksa o zaštiti identiteta maloletnika, kao osoba koje nisu samostalne, već zavise od odraslih i okruženja i samim tim predstavljaju najosetljiviju grupu, na oba portala došlo je do povrede privatnosti maloletnih lica, uz iznošenje podataka i informacija o njihovom privatnom životu, i to na portalu Espresso ukupno u 35 vesti, a na portalu B92 u dve vesti u oba perioda. Do kršenja privatnosti deteta tokom oba monitoringa došlo je jedino u rubrici Hronika, prilikom izveštavanja o nesrećama i krivičnim delima kada je potrebna maksimalna pažnja novinara, posebno prilikom izveštavanja o osetljivim grupama. Ni u ovom slučaju u tekstovima ne prepoznaje se saosećanje i povećana pažnja novinara.

Uprkos velikom broju kršenja Kodeksa, pre svega u oblasti prava na privatnost, tokom oba monitoringa, niko od oštećenih nije podneo žalbu, te nijedna vest sa dva pomenuta portala nije dospela pred Komisiju za žalbe Saveta za štampu na razmatranje. Nedostatak Saveta za štampu ogleda se upravo u činjenici da za bilo kakvo nepoštovanje Kodeksa i Smernica ne postoji druga sankcija osim moralne. Dolazi se do zaključka da moralna osuda (zahtevanje od medija da, u slučaju donošenja odluke o povredi Kodeksa, tu odluku objavi) nije dovoljna i da je novinarima potrebno nametnuti veće obaveze, da bi profesionalizam bio ostvaren u pravom smislu te reči.

Primarni izvori

Divim se Biljaninim roditeljima: Vučić obišao školu u Arandjelovcu koja je bila mesto strašnog vršnjačkog nasilja (2017, 16. novembar). *Espresso*. Preuzeto 27. maja 2018. sa <https://www.espresso.rs/vesti/politika/199139/divim-se-biljaninim-roditeljima-vucic-obisao-skolu-u-arandjelovcu-koja-je-bila-mesto-strasnog-vrsnjackog-nasilja>

Kad se mama izgubila, svi su ribali fotelju u kući: Potresno svedočanstvo Jelenine ćerke otkrilo jezive detalje ubistva (2018, 27. mart). *Espresso*. Preuzeto 27. maja 2018. sa <https://www.espresso.rs/vesti/hronika/237225/kad-se-mama-izgubila-svi-su-ribali-fotelju-u-kuci-potresno-svedocanstvo-jelenine-ckerke-otkrilo-jezive-detalle-ubistva>

Kraljevo: Komšija policajac pretukao decu (2017, 19. novembar). *B92*. Preuzeto 27. maja 2018. sa https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2017&mm=11&dd=19&nav_category=16&nav_id=1327138

Molila je monstruma da barem stavi kondom koji mu je dala: Užasni detalji silovanja kod Mladenovca (2017, 17. oktobar). *Espresso*. Preuzeto 27. maja 2018. sa <https://www.espresso.rs/vesti/hronika/191019/molila-je-monstruma-da-barem-stavi-kondom-koji-mu-je-dala-uzasni-detalle-silovanja-kod-mladenovca>

NS: Identifikovan ubica, već dva puta bio osuđivan (2017, 10. oktobar). *B92*. Preuzeto 27. maja 2018. sa https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2017&mm=10&dd=10&nav_category=16&nav_id=1312525

Predstavljali se kao dobri studenti, a noću harali Beogradom sa satarama: Ovakko je pala četvoročlana tinejdž banda! (2018, 6. mart). *Espresso*. Preuzeto 27. maja 2018. sa <https://www.espresso.rs/vesti/hronika/231077/predstavljali-se-kao-dobri-studenti-a-nocu-harali-beogradom-sa-satarama-ovako-je-pala-cetvoro-clana-tinejdz-banda-video>

Sram te bilo, dabogda te silovali nasred ulice da ne znaš gde se nalaziš! Devojčici koju su tukli u Arandjelovcu upućene sramne poruke (2017, 10. novembar). *Espresso*. Preuzeto 27. maja 2018. sa <https://www.espresso.rs/vesti/hronika/197481/sram-te-bilo-dabogda-te-silovali-nasred-ulice-da-ne-znas>

gde-se-nalazis-devojcici-koju-su-tukli-u-arandjelovcu-upucene-sramne-
poruke-foto

Starica brutalno ubijena u selu kod Žabara, (2017, 3. oktobar). *B92*.
Preuzeto 27. maja 2018. sa https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2017&mm=10&dd=03&nav_category=16&nav_id=1309999

Literatura

- Bajić, P. (2017). Onlajn štampa: odnosi između sadržaja u štampanim i onlajn izdanjima dnevnih novina. *CM: Communication and Media*, 12(39), 57–82.
- Božović, D. (2017). Novinarska etika i sekundarna viktimizacija u štampanim medijima u Srbiji. *CM: Communication and Media*, 12(40), 37–66.
- Čošabić, J. (2016). Odgovornost onlajn medijskih portala za komentare čitalaca. U D. Gačić (ur.), *Etika u medijima i poslovanju: zbornik radova* (str. 118–127). Banja Luka: Besjeda.
- Ćalović, D. (2011). Mediji i privatnost. U R. Veljanovski (ur.), *Verodostojnost medija: dometi medijske tranzicije* (str. 251–263). Beograd: Fakultet političkih nauka.
- Dej, L. A. (2004). *Etika u medijima: primeri i kontroverze*. Beograd: Medija centar.
- Foškol, P. (2015). *Razmišljanja o građanskoj slobodi*. Beograd: Clio.
- Kleut, J. i Prodanović, D. (2017). Monitoring medija: pretpostavka nevinosti i privatnost u medijima. U A. Toskić i U. Mišljenović (ur.), *Transparentnost, privatnost i pretpostavka nevinosti: tužilaštvo – mediji – građani* (str. 33–62). Beograd: Partneri za demokratske promene Srbija.
- Kukić, S. (2010). Mali ljudi u društvu informacija: Predstavljanje dece u dnevnoj štampi u Srbiji. *CM: Časopis za upravljanje komuniciranjem*, 5(15), 61–86.

- Loon, Ad Van (2010). Regulatorni okvir Saveta Evrope za sadržaje na Internetu. U J. Surčulija (ur.), *Sloboda izražavanja na Internetu* (str. 55–62). Beograd: Centar za razvoj Interneta:.
- Matić, J. (2012). Medijske slobode Srbije u evropskom ogledalu: izveštaj baziran na indikatorima Saveta Evrope za medije u demokratiji. Beograd: Civil Rights Defenders, ANEM, NUNS, NDNV i Local Press. Preuzeto 22. maja 2018. sa http://www.mc.rs/upload/documents/izvestaji/2012/Medijske_slobode_Srbije_u_evropskom_ogledalu.pdf.
- Milenković, V. (2008). Etički kodeksi međunarodnih novinarskih organizacija i udruženja. *CM: Časopis za upravljanje komuniciranjem*, 3(6), 131–144.
- McQuail, D. (2013) *Journalism and society*. London: Sage.
- Negroponte, N. (1998). *Biti digitalan*. Beograd: Clio
- Radojković, M. (2004a). Kodeksi profesionalne etike u novinarstvu. U Z. Vacić Z., *Etika javne reči u medijima i politici* (str. 51–70). Beograd: Centar za liberalno-demokratske studije.
- Radojković, M. (2004b). Pravo na izražavanje mišljenja i odgovornost za javnu reč. U Z. Vacić (ur.), *Etika javne reči u medijima i politici* (71–90). Beograd: Centar za liberalno-demokratske studije.
- Roagna I. (2012). *Zaštita prava na poštovanje privatnog i porodičnog života prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima*, Priručnik za pravnike, Strazburg. Preuzeto 27. maja 2018. sa <https://rm.coe.int/16806f1558>
- Savet za štampu (2015). *Kodeks novinara Srbije: uputstva i smernice*. Preuzeto 22. maja 2018. sa https://savetzastampu.rs/wp-content/uploads/2020/11/Kodeks_novinara_Srbije.pdf
- Savet za štampu (2016). Smernice za primenu Kodeksa novinara Srbije u onlajn okruženju. Preuzeto 22. maja 2018. sa <http://www.savetzastampu.rs/cirilica/smernice-za-primenu-kodeksa-novinara-srbije-u-onlajn-okruzenju>

- Savet za štampu (2017). Rezultati monitoring poštovanja Kodeksa novinara u 2017. Preuzeto 22. maja 2018. sa <https://savetzastampu.rs/monitoring/resultati-monitoringa-postovanja-kodeksa-novinara-u-2017/>
- Savet za štampu (n.d.a). Šta možemo da uradimo za Vas. Preuzeto 22. maja 2018. sa <https://savetzastampu.rs/o-nama/sta-mozemo-da-uradimo-za-vas/>
- Savet za štampu (n.d.b). O nama. Preuzeto 22. maja 2018. sa <http://www.savetzastampu.rs/cirilica/o-nama>
- Stojanović, M., Selaković, B. i Žmak, P. (2016). *Praćenje slobode izražavanja i medijskih sloboda u procesu EU integracija*. Beograd: Građanske inicijative.
- Surčulija Milojević, J. (2016). *Dozvoljenost ograničenja slobode izražavanja u skladu sa evropskim instrumentima i medijskim zakonodavstvom Republike Srbije* (Nepublikovana doktorska disertacija). Pravni fakultet u Beogradu, Beograd.
- Todorović, M. (2006). Pravo na slobodno izražavanje mišljenja i kultura javne reči. *Heretikus: časopis za preispitivanje prošlosti*, 4(1–2), 28–47.
- Toskić, A., Kleut, J., Kalajdžić, K. i Mišljenović, U. (2018). *Javna funkcija – privatna stvar? Analiza o granicama privatnosti nosilaca javnih funkcija*. Beograd: Partneri za demokratske promene Srbija.
- Veljanovski, R. (2010). Izazovi i mogućnosti onlajn novinarstva. U J. Surčulija (ur.), *Sloboda izražavanja na Internetu* (str. 41–54). Beograd: Centar za razvoj Interneta.
- Vodinelic, V. (2012). Novinarski kodeksi i pravo medija u Srbiji: nedovoljno samodefnisanje. *Pravni zapisi*, 3(1), 73–89.
- Vodinelic V. (2016). *Javno i privatno pravo*. Beograd: Službeni glasnik.
- Žaket, D. (2007). *Novinarska etika: Moralna odgovornost u medijima*. Beograd: Službeni glasnik.

Aleksandra Grigorov

University of Belgrade, Faculty of Political Sciences, Serbia

VIOLATION OF THE RIGHT TO PRIVACY ON THE INTERNET PORTALS IN SERBIA: CASE STUDIES OF PORTALS ESPRESSO AND B92

***Abstract:** This study analyses the characteristics and possibilities of protection of privacy rights on the Internet portals in the Republic of Serbia. The article examines the relationship between these rights and the right to freedom of expression. In accordance with that, the article presented the self-regulatory documents of the Republic of Serbia concerning the media, that serve as the ethical standard of journalists' conduct: The Journalist's Code of Ethics from 2006 and The Guidelines for the Application of The Journalist's Code of Ethics in Online Environment from 2016, the honoring of which is under the jurisdiction of The Press Council. The research is based on the analysis of cases where the privacy rights, dignity and integrity of persons were violated and it includes comparative research of the media reporting on two portals (Espresso and B92) during two separate periods of monitoring the compliance with the The Journalist's Code and The Guidelines in Online Environment. The first monitoring was conducted in cooperation with the Press Council in the period from October 1st to November 30th 2017, while the repeated independent monitoring was conducted in the period from March 1st to March 31 2018, in order to determine whether there had been an improvement on both portals. The monitoring showed that there are violations of privacy rights on both portals, most often in the 'Chronicle' section. The privacy of the victims is violated more frequently than that of the suspects. Also, despite there being a clear reference in The Code about the need of protecting the identity of minors, there have been multiple violations of children's right to privacy, especially in the 'Chronicle' section.*

***Keywords:** freedom of expression, privacy, Internet portal, code of journalists, self-regulation, Espresso, B92*